

International
**SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL**

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:30
sssjournal.com

pp.1044-1049
ISSN:2587-1587

2019 / February / Şubat
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 10/01/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 28/02/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 28.02.2019

ALEVİ BEKTAŞI KÜLTÜRÜNDE ŞİİR

POEM IN CULTURE OF ALEVI BEKTAŞI

Dr. Abdulhamit TOPRAK

İçişleri Bakanlığı, Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı, Türk Halk Edebiyatı bilim dalı,
ORCID: 0000 0003 0717 5148

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1304>

Reference : Toprak, A.. (2019). "Alevi Bektaşî Kültüründe Şiir", International Social Sciences Studies Journal, 5(30): 1044-1049

ÖZ

Alevi Bektaşî toplulukları köklü bir geçmişe ve kültüre sahiptir, bu durum Alevi Bektaşîlerin edebiyatına yansımış ve zengin bir Alevi Bektaşî yazınının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kültür, gelenek gibi yılların birikimi ile oluşan bir unsurdur. Alevi Bektaşî şairleri; kültürel birikimlerini, geleneklerini, inançlarını ve başlarından geçen önemli olayları şiirlerine yansıtarak dile getirmişlerdir. Zengin ve köklü bir geçmişe sahip olan Alevi Bektaşî toplulukları, yazın alanında pek çok ozan/şair yetiştirmiştir. Ozan/Şairler Alevi Bektaşî kültürünü şiirlerinde yansıtmaya çalışmışlardır; ancak şiirlerde dinî motifler daha ağır basmıştır. Bu durum Alevi Bektaşî şiirini tekke-tasavvuf edebiyatına yakınlaştırmıştır. Arap ve Fars edebiyatının etkisi nedeniyle, Alevi Bektaşî yazınının dili ilk zamanlar Osmanlıcaya yakındı. Ancak günümüze gelindikçe dilinde bir Türkçeleşme olduğu görülmüştür. Bu da şiirin daha kolay anlaşılmasını sağlamıştır. Alevi Bektaşî şiiri, kültürün aktarıcısı durumunda olan Dedeler aracılığıyla günümüze kadar gelmiştir. Dedeler, Alevi Bektaşî toplumlarında önemli bir yere sahiptir, bu nedenle toplumda büyük saygı görürler. Dedeler ve şiirin, Alevi Bektaşî kültürünün geleceğe aktarımında önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Alevi Bektaşî, Şiir, Kültür, Dede

ABSTRACT

Alevi Bektaşî communities have an old past and culture, this case has been reflected on. Alevi Bektaşî literatüre and led a rich Alevi Bektaşî literatüre to come up. Culture – like custom- is a factor that happens with accumulation years. Alevi Bektaşî poets told their cultural experiences, believes and important events. They had undergone by reflection on their poems. Alevi Bektaşî communities having a rich and an old past brought up many poets in the field of literatüre. Poets have tried to reflect on their poems Alevi Bektaşî culture, but religious patterns overweigh in the poems. This case has caused Alevi Bektaşî poem closae to mystic literatüre. Under the effect of Arapic and Persion literatüre, the language of Alevi Bektaşî literatüre was closer to Ottoman language in erly times; however it has been closer to Turkish recently. That provided the poem to be understood easily. Alevi Bektaşî poem has come today via Dede the narrators of culture. Dedes have an important role community and get to much respect. It is possible to say that Dedes have an important role narrate poem and Alevi Bektaşî culture to the future.

Key Words: Alevi Bektaşî, Poem, Culture, Dede

1. ALEVİ BEKTAŞI KÜLTÜRÜ

Kültür; bir toplumun gelenek, göreneklerini, yaşam biçimini, inançlarını, dünya görüşünü, edebiyatını kapsayan bir terim olarak tanımlanabilir. Ait olduğu toplumun maddi ve manevi değerlerini ve toplumun tarihsel gelişimi boyunca bugüne kadar taşıdığı değerler bütünüdür. İnsanlık tarihi boyunca büyük küçük bütün toplulukların kendilerine özgü kültürleri olmuştur. Kültür; toplumların kimliklerini oluşturmakla birlikte, konuşulan dillerini, din, gelenek, ahlak gibi ayırt edici unsurları içeren maddi ve manevi değerlerdir.

"Kültür; insanın, ferdi olduğu toplumun gelenek, görenek, örf, âdet, sanat, inanç vb. her türlü yetenek ve süregelen alışkanlıklarını kapsayan karmaşık bir bütün olarak tanımlanabileceği gibi, toplumu ilgilendiren

maddi ve manevi pek çok ögeyi kapsayan ve toplumun yaşam biçimini yansıtan birikimler olarak da tanımlanabilir. Kültür; soyut bir değerler, tutumlar, zihniyetler ve teknikler toplamıdır.” (Bostancı, 1992: 37)

Kültür ile ilgili tanımlar ile birlikte, Alevi/lik ve Bektaşî/lik terimlerinin üzerinde de durulması gerekir:

İslam dininin doğuşundan, özellikle Peygamberin ölümüyle başlayan “Halife seçiminden” sonra ortaya çıkan bir inanç yoludur, Alevilik.(Eyuboğlu,1989: 23)

Alevilik, semavi bir dinin kendisi veya yorumu değildir. Üç bin yıllık tarih belgesine sahip olan Türk milletinin bu üç bin yıllık kültür, inanç ve yaşam felsefesinin bir sonucudur. (Doğan, 2010:9)

Bektaşîlik, Hacı Bektaşî Veli’ye bağlanma, bağlı olma, onun yolundan ve öğretilerinden gitmektir. Bu yoldan giden kişilere/talıplilere Bektaşî denmiştir. (Eyuboğlu,1993:100)

Alevi Bektaşî kültürü geçmişi eskilere dayanan bir kültür veya yaşam tarzıdır. Alevi Bektaşî kültürü, Türk halk kültürüne kaynaklık ettiği için önemli bir yere sahiptir. Bu kültürün mimarları, daha çok Dedeler ve Babalar olmuştur. Alevi Bektaşî kültüründe önemli bir yeri olan Dede ve Babalar; Alevi Bektaşî kültürünün geçmişten geleceğe taşıyıcısı olmuştur. Dede ve Babalar; yetişen yeni nesle kültürün inanç sistemini, gelenek, göreneklerini, adap ve erkânını öğretir.

Alevi Bektaşî kültürünün temeli Hacı Bektaşî Veli’ye dayanır, Hacı Bektaş Veli’nin yolu dört kapı, kırk makam üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla Alevi Bektaşî kültürünün temelini dört kapı, kırk makamın oluşturduğu söylenebilir.

Özmen dört kapı, kırk makamlarla ilgili olarak;

“Şeriat kapısı, İslam’ın ve Ehl-i beyt yolunun gereklerine uymaktır. Bu nedenle Bektaşî, dinin yasaklarına uymak ve saygı göstermekle yükümlüdür. Şeriat kapısına girenler ‘bel oğludurlar’,

Tarikat kapısı, şeyhe bağlanmaktır. Mürşit, tarikata giren yol oğluna tarikatın temellerini, törelerini öğretir. Tarikat kapısına girenler elinden, belinden, dilinden dolayı bir hataya düşmemelidir,

Marifet kapısına giren Bektaşî evrenin sırlarını öğrenecektir. Bu kapıya giren il oğlu, hakikat âlemine dalacak, mutlak güzelliği görecek, evrenin yaratıcısı Tanrı’yı tanıyacaktır,

Hakikat kapısına ulaşan kişi olgunlaşmış ilim evrenine ayak basmıştır. Bu kapıda, üç aşamadan geçerek ayne’l yakın, ilme’l yakın ve hakke’l yakın sırlarını öğrenecektir.” (1995, C II, 30)

Bektaşî şairlerinin şiirlerinde dört kapı, kırk makama yer verdikleri görülür. Dört kapı ve kırk makamın zamanla Bektaşî kültürünün pusulası ve bayrağı durumuna geldiği görülmektedir. Bektaşî kültürü ve şiirinin bir parçası olan Dört kapı ve Kırk makam; Bektaşî inanç ve tasavvuf kültüründe önemli bir etkiye ve güce sahip olmuştur. Balım Sultan’ın aşağıdaki şiiri dört kapı kırk makamın şiirdeki bir yansımasıdır:

Evvel baştan Muhammed’e salavat

Arif isen bu manayı ver imdi

Şeriattır, tarikattır, marifet

Hakikatten bize haber ver imdi (Özmen, 1995, C II, 33)

Bektaşîlerin kendilerine has, onları diğer toplumlardan ayırt edici bazı gelenekleri mevcuttur. Bıyıklarını üst dudaklarını kapatacak şekilde uzatmaları bu geleneklerden biridir. Geçmişten geleceğe atalar aracılığıyla nakledilen gelenekler, Bektaşî toplumunda günümüzde bıyık uzatma geleneğinin orta yaş, özellikle yaşlı nüfus tarafından uygulandığı gözlemler neticesinde tespit edilmiştir. Hatta bazı Bektaşîlerin bıyıklarını alt çeneyi geçecek kadar uzattığı da görülmektedir. Böylece bıyık uzatma, kültürlerinin bir parçası olmuştur.

Özmen:“Bektaşîlerin bıyık uzatmalarına “mühür” dediklerini söylemekle birlikte, Bektaşîlerin kültürüne mal olmuş başka bir geleneğin; karşılaştıkları zaman sağ ellerini kalpleri üzerine koymaları ve başparmaklarını kaldırarak boyun kesmeleri, tokalaştıkları zaman başparmaklarını birbirine değdirmeleri aynı anda eğilerek ellerini öpmeleri ve birinin “vakitler aşk olsun”, diğerinin “aşkın cemel olsun gülüm” karşılığını vermek olduğunu söyler. (1995, C II, 31)

Alevi Bektaşî kültürü, bazılarına göre bir alt kültür olarak düşünülse de, bu kültürün tarihi, oluşumu gibi faktörler göz önüne alındığında, alt kültür olarak değerlendirilmeyecek kadar köklü ve zengin bir kültür

olduğunu ifade etmek gerekir. Alevi Bektaşî kültürü, alt bir kültür olmamakla birlikte, köklü bir geçmiş olması nedeniyle ayrı bir kültür olarak değerlendirilebilecek zengin bir kültürdür. Bektaşî kültürü, Türk kültürünün temel ve önemli mihenk taşlarından. Ülkemizin hemen hemen her bölgesinde, geçmişten günümüze, bulunan Alevi Bektaşî toplulukları, içinde bulunduğu toplumun kültürüne zenginlik katmıştır. Kültür yapısı itibarıyla durağan bir nitelik göstermediğinden dolayı, Alevi Bektaşî kültürünün de durağan bir yapı gösterdiği söylenemez. Alevi Bektaşî kültürü, gerek tarih içinde yaşananlar, gerekse göçlerle meydana gelen kültürel alışverişler, değişim ve dönüşümü sağlayarak zengin bir kültürün ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Alevi Bektaşî toplulukları duygu ve düşüncelerini, heyecanlarını, inançlarını, kültürlerini, müziklerini vs. kendilerine özgü olarak oluşturdukları bir şiir edebiyatı ile dile getirmeye çalışmışlardır ve bu anlamda Türk edebiyatına mal olmuş büyük ozanlar/şairler yetiştirmişlerdir.

2. ALEVİ BEKTAŞİ KÜLTÜRÜNDE ŞİİR

Şiir; duygu ve düşüncelerin ifade edilme şekillerinden biridir. Alevi Bektaşî toplulukları duygu ve düşüncelerini, inançlarını şiirle ifade etme yoluna gitmişlerdir. Alevi Bektaşî kültüründeki köklü geçmiş, zengin bir kültürel alt yapı, inançlar vs. Alevi Bektaşî edebiyatının oluşmasını sağlamıştır. Meydana gelen olaylar, zaman zaman Alevi Bektaşî edebiyatını olumsuz etkilemiş olsa da, genel itibarıyla günümüze kadar bir gelişim seyri gösterdiği söylenebilir.

“Alevi ve Bektaşiler toplumsal tarihlerini, inanç öykülerini şiirlerle yazmış, oluşturmuş bir topluluk. Çağdaşları komşu topluluklara, toplumun diğer kesimlerine göre her yönüyle sağlıklı, soluklu, hoş görülü, yaşamlarında ve inançlarında katılığa, biçimciliğe yer vermeyen, ilerlemeye, okumaya, iyiliğe, güzelliğe, barışa, sevgiye, dostluğa bağlı, kötülüğü, ikiyüzlülüğü sevmeyen, haksızlığa, ikiyüzlülüğe karşı duran, gerçeklere saygılı, çok renkli, çok yönlü bir topluluktur. (Özmen, 1995b: 19)

Alevi Bektaşî şiirinde dil Arap ve Fars edebiyatının etkisi nedeniyle ilk zamanlar (13 ve 14. yüzyıllar), günümüzdeki kadar yalın, sade ve anlaşılır olmaktan uzaktı. Şiirlerde Arapça ve Farsça terkiplere yer verilmiştir. Bu durum şiirin ilk zamanlar herkesçe anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Ancak günümüz Alevi Bektaşî edebiyatına baktığımızda dilin her geçen gün günümüz Türkçesine daha çok yaklaştığını görmekteyiz. Bu durum Alevi Bektaşî şiirine olan ilginin artmasını sağlamıştır. Özmen bu hususta Alevi Bektaşî şiirinin 19. yy.da ikiye ayrıldığını, Alevi Bektaşî edebiyatı şairlerinin bile gazeller, tahmisler, mersiyeler söylemekten zevk aldığını, divan şiiri geleneğini benimsemiş gibi görünerek Osmanlıca terkip ve mazmunlarla şiiri boğduklarını dile getirir. (1995d, 22)

17. Yüzyılda yaşadığı değerlendirilen Bektaşî ozanı Kasımî'nin aşağıdaki şiiri Alevi Bektaşî şiirinin dilini ortaya koyması önemlidir. (1995c, 71)

Dürr-i deya- yı maâni genc-i pinhan noktadır

Feyz-i envar î Hudâ can içre canan noktadır

Kenz-i esrar-ı İlâhi ilm ü irfan noktadır

Harf-ı Bismillah ile ayat-i Kur'an noktadır. (1995c, 71)

Alevi Bektaşî şiiri konu bakımından genel anlamda değerlendirildiğinde bazı ortak konularda birleştiği görülür, bunlar: Allah, Muhammed, Ali, Oniki İmam, Hacı Bektaşî Veli. Alevi Bektaşî kültürü, geleneği, bilhassa inançlarının temel dayanak noktası bunlardır. Dolayısıyla Alevi Bektaşî edebiyat ve şiirinde bu temel unsurların ağırlığı hissedilir. Virani Baba'ya ait aşağıdaki şiir, Hazreti Ali sevgisini ortaya koymaktadır:

Ma'sum-ı Pâk Âl-i abâ Ali Alî Alî Ali

Tâ ibtidâ vü intihâ Alî Alî Alî Alî

Alî Alî Alî Alî Alî Alî Alî Alî

Alî Alî Alî Alî Alî Alî Alî Alî (Özmen, 1994: 25)

Aynı şekilde Mehmet Ali Hilmi Dede babanın aşağıdaki şiiri de Hazreti ile ilgili olanıdır:

Tuttum aynayı yüzüme

Ali göründü gözüme

Kıldım nazarı üstüne

Ali göründü gözüme

Hu Ali'm hu, hu Şah'ım hu (Özmen, 1994: 25)

Alevi Bektaşilerin; şiirlerinde kültür ve felsefelerini, inançlarını anlatmaya ve aktarmaya çalıştıkları görülmüştür. Şiirlerinde işlenen temaların çoğu evrensel kavramalara dayandığı söylenebilir. Tarihsel süreçte yaşananları da şiirlerine taşıyan Alevi Bektaşî ozanları; şiirlerini kendilerini bir ifade şekli olarak değerlendirerek, geçmişten günümüze kadar meydana gelen olayların kültürleri üzerindeki yansımaları dile getirmişlerdir. Şiir onlar için bir iletişim aracı görevi üstlenmiştir. Alevi Bektaşî toplumlarının, çoğu toplum gibi, tarih boyunca yaşadıkları; şiirlerine konu olmuş; ancak bunlar Alevi Bektaşî topluluklarını zayıflatmamak bir yana, daha güçlü kültürel bir topluluk olarak günümüze kadar gelmelerini sağlamıştır. Alevi Bektaşî şiiri 15. yüzyılda yaşanan olaylar nedeniyle verimsiz ve durağan bir dönem geçirse de, 16. Yüzyılda bir sıçrama yaşayarak gelişimini günümüze kadar sürdürmüştür. 20. yüzyılda meydana gelen toplumsal, siyasi ve ekonomik olaylardan etkilenen Alevi Bektaşî şiiri, zamanla minimal değişikliklere uğramıştır. Tekke ve zaviyelerin kapatılması ozanları, günlük ve politik meselelerin içine çekmiş, edebiyat ve şiirden bir süre de olsa uzaklaşmalarına sebebiyet teşkil etmiştir. Bu, edebiyat ve şiirde sönük bir dönemin yaşanmasına neden olarak genel Alevi Bektaşî kültüründen uzaklaşmayı beraberinde getirmiştir, oysaki Alevi Bektaşî ozanları, kültürlerini şiirle dile getirmeye çalışmışlar, dolayısıyla şiir Alevi Bektaşî kültürünün bir aynası ve hamurunu ortaya koyan bir araç idi. Bu hususta Özmen şunları söyler:

“15. yüzyıl Alevi- Bektaşî şiirinin önceki ve sonraki dönemlere daha düşük, verimsiz ve çorak olduğu bir dönemdir. 15. Yüzyıl Anadolu'suna baktığımızda toplumsal yapının çöküntüye uğradığını, bozulduğunu, siyasal çalkantıların arttığını, çeşitli dengelerin yer değiştirdiğini, egemen güçlerin parçalandığını, toplumsal göçlerin boğuntulu şekilde hızlandığını, Moğol istilalarının Osmanlıları da kendilerinden önce Anadoluya egemen olan Selçuklular gibi perişan ettiğini görürüz. Alevi Bektaşî şiiri 15. Yüzyıl gibi kısır bir dönemden sonra, 16. Yüzyıl gibi altın bir çağ diyebileceğimiz verimli bir döneme sıçramıştır.”(1995b, 23)

Alevi Bektaşî şairlerinde konular; daha çok tarih, kültür ve inançlarının etrafında şekillenir. Dolayısıyla Alevi Bektaşî şairleri; daha çok kendi tarih, kültür, gelenek, felsefe ve inançlarını şiirlerinde dile getirirler. Bu durum Alevi Bektaşî bir şiir edebiyatının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

“Alevi Bektaşî yazını (şiiri), bir insanlık çılgınlığının, yaşama biçiminin, umutsuz-baskıcı bir düzene karşı yaratılan bir yaşama ortamının ürünüdür. Alevi Bektaşî şiirinde aşırı duygusal, coşkulu, sıcak bir sevgiyle dolu, sevgili ise başından bir sürü trajik olay geçmiş Hz. Ali, onun eşi Hz. Fatıma ve çocukları Hasan ile Hüseyin, Oniki imam ile diğerleri ve daha sonra gelen yolağın ulularıdır.” (Özmen, 1995a, 28)

Alevi Bektaşî kültürünün daha çok sözlü bir kültüre dayandığı söylenebilir. Bu sözlü kültürün taşıyıcıları Dedelerdir. Dedeler Alevi Bektaşî kültürünün yaşatılmasında, diri kalmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli rol oynarlar. Ayrıca Dedeler, kültürün aydın kişileri olduğundan ve dinî açıdan kendilerini yetiştirdiklerinden, toplum nezdinde saygın kişilerdir, bu saygınlık Dedelerin söylemlerinin önemsenmesinde aktif rol oynamıştır. Alevi Bektaşî kültüründe şiir denince akla müzik gelir, zira bu kültürde müziksiz şiir düşünülemez. Semahların müzik eşliğinde yapılması, şiirin müzikle birlikte icra edildiğini gösterir. Alevi Bektaşî müziği; saz, bağlama, ney, tanbur, ud, kanun gibi çeşitli enstrümanlarla icra edilir. İsmail Özmen kültürün müziğiyle ilgili olarak, Alevi Bektaşîlerde şiirle musiki iç içedir. Zaten şiirlerine nutuk derler. Alevi Bektaşî müziği ile tasavvuf tekke müziğinin dinsel müziğin bir alt dalıdır, der. (1994: 35)

Alevi Bektaşî şiiri, Türklerin duygu, düşünce ve inanç dünyasından izler taşıyan, sonra Ahmed Yesevî'nin tasavvûf anlayışından etkilenerek Hacı Bektaş Velî ile pîrini bulan ve bağımsız bir anlayışa dönüşen, zamanla Türk Toplumunun renkli sosyal hayatının zenginliğiyle Alevî, Bektâşî, Hurûfî, Kalenderî, Kızılbâş, Bâtınî vb. heterodoks yapılar içinden çıkan şairlerin çoğunlukla nefes, ilâhî, deme, deyiş, taşlama ağıt gibi milli nazım şekillerimizden olan koşma tarzında meydana getirdikleri edebi verimlerden oluşmaktadır.

Alevi Bektaşî şiiri söyleyiş şekline ve konusuna göre farklı adlar almıştır. Bu; Alevi Bektaşî şiirinin ne denli zengin olduğunu ve Türk edebiyatına katkısını göstermesi bakımından önemlidir. Özmen: “Bektaşîler aşktan, didardan, cemâlden, sakiden, badeden, azizlerin, erenlerin söylencelerinden, kerametlerinden, yoldan, erkândan, söz eden şiirlere Nutuk derler. Bunlar bestelenmiş olursa Nefes adını alır. Bu nefeslerin

içinde Oniki İmam adları geçerse Dövaz, Hz. Peygambere övgü olarak yazılmış ise Na'at-ı Nebi, Hz. Ali'ye övgü ise Na'at-ı Ali, Hz Hüseyin'in matemini dile getiriyorsa Mersiyye adlarını alır. (1994: 613)

Köklü bir geçmişe ve zengin bir şiir geleneğine sahip olan Alevi Bektaşî kültürü, hem Türk edebiyatı hem de Alevi Bektaşî yazını için önemli birçok şair/ozan yetiştirmiştir. Alevilik Bektaşîlik kültürü, daha çok sözlü bir kültüre dayandığı için halk edebiyatı bünyesinde değerlendirilebilecek bir kültürdür. Bu kültür, şiirle yazın hayatına girmiş ve yaşanırılığını daha çok şiir sayesinde devam ettirebilmiştir. Alevi Bektaşî yazınında şiir, Dede ve Babalar gibi, kültürün gelecek nesillere aktarılmasında önemli rol oynamıştır. Halk şiiri gibi, Alevi Bektaşî şiiri de birçok konuda yazılmıştır: Mizah, hiciv, isyan, dinî ve satirik gibi birçok konuda yazılmış Alevi Bektaşî şiirleri vardır.

Şiir, ait olduğu toplumun kültürünü, geleneğini ve inançlarını yansıtan edebi bir türdür. Alevi Bektaşî kültürünü yansıtan bazı şiir örnekleri şunlardır:

Musahip: Arkadaşlık eden, sohbeti güzel olan, İkrar verecek, nasip alacak erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği kefil anlamında eş; yol arkadaşı, yol kardeşi. (Korkmaz, 1994: 253)

Pir Sultan Abdal'ın aşağıdaki şiirleri müsahipliği ve talipliği anlatması bakımından önemlidir Gurbet elde bana neler oluptur

Ciğer aşk oduna delik deliktir

Musahipsiz sofu düşmüş gariptir

Musahip ele geçer, sırdaş bulunmaz. (Özmen, 1995b: 257)

.

Musahip müride demese beli

Ona şefaet etmez Muhammed Ali

Dünyada ahrette eğridir yolu

Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Musahip musahiple nice bozula

Sakın, defterinde lânet yazıla

Balı sönmüş arı gibi sızıla

Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

...

Musahiple bozulan hakk'a kanlıdır

Atasiyle bozulan Peygambere kinlidir

Mihmanla bozulan yedi dinlidir

Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali (Özmen, 1995b: 281)

Talip: Tarikata girmek isteyen, Bektaşî olmak isteyen kimse. (Korkmaz, 1994: 342)

Talipler almayın akça fayizi

Münkirin dünyada karadır yüzü

Müslim bacılar geçmeyin kırmızı

Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Alevi Bektaşî inancında musahip ve talip, önemli dinî faktörlerdendir. Bu nedenle birçok Alevi Bektaşî şairinin, şiirlerinde müsahipliği ve talipleri önemseyici ve övücü şiirler yazdığı görülür. Yukarıdaki

şairlerde de şairlerin müsahipliğın ve taliplerin ne denli önemli bir unsur olduğunu gösteren şiirleri görölmektedir

Teberra: Alevilik Bektaşılık'in temel ilkelerinden biri durumunda bulunan; ehlibeyte, ehlibeyt soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri, fenalık edenleri sevmeme, bunları sevenleri de sevmeyip onlardan uzak durma; ilk üç halifeye, onlara saygı gösterenlere sevgisizlik, tiksınme ve nefret duyma ilkesi. (Korkmaz, 1994: 348)

Tevela: Alevilik Bektaşılık'in temel ilkesi durumunda olan; ehlibeyti, ehlibeyt soyundan gelenleri sevme, onları sevenleri sevme. (Korkmaz, 1994: 356)

Alevi Bektaşî edebiyatının önemli ozanlarından Pir Sultan Abdal'ın aşağıdaki şiiri teberra unsurunun şiire yansımalarının bir örneğı olarak gösterilebilir.

İlettiler bize Mansur darına

Hep teberra okudular pırine

Lânet olsun ikrarından dönene

Seher vakti On İki İmam sen yetiş. (Özmen, 1995b: 261)

Alevi Bektaşî ozanı Seher Abdal'ın aşağıdaki beyiti de teberra ve tevela konusunu işleme bakımından önemlidir.

Teberra eyle müşrikten hezâran can ile daim

Tevela eyle ey mü'min gelüb Mevla-yı Kamber'den. (Özmen, 1995b:511)

3. SONUÇ

Alevi Bektaşî toplumları, sahip oldukları köklü geçmişleri sayesinde, yazında önemli ozanlar/şairler yetiştirmiş bir toplumdur. Köklü geçmişleri Alevi Bektaşî toplumunun, kültürel bir zenginliğe sahip olmasını sağlamış, yazında önemli şair ve eserlerin ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. Alevi Bektaşî yazının çıkış noktasının genel itibarıyla dinî unsurlar ve gelenekler olduğu söylenebilir. Dinî ve geleneksel bir yapıdan oluşan Alevi Bektaşî şairleri, toplumda geleneğın Alevi Bektaşî edebiyatında ağır basması nedeniyle yazında/şiirde kültürel, dinî ve geleneksel konulara ağırlık vermiştir. Şiirlerde daha çok; Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hacı Bektaşî Veli, Ehl-i Beyt gibi konuların yanı sıra, dört kapı kırk makam, Hızır (a.s.), Alevi Bektaşî toplumlarının inançlarının yansıtan tevela, teberra, müsahip, talip gibi konuların da ele alınıp işlendiğı görölmektedir. Şiiri meydana getiren pek çok unsurun Alevi Bektaşî toplumlarında ziyadesiyle var olduğunu söylemek mümkündür. Âşık edebiyatı gibi bir yapıya sahip olan Alevi Bektaşî edebiyatı, Türk edebiyatına önemli birçok ozan yetiştirmiş ve kazandırmıştır. Alevi Bektaşî edebiyatı Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal gibi Türk edebiyatı açısından önemli sayılan pek çok şair yetiştirmiştir.

KAYNAKÇA

Bostancı, M. Naci (1992) "Millî Kültür" Türk Yurdu C XII, S. 58, Ankara, s.35- 39

Doğan, İsa (2010) Türklük ve Alevilik Moralite yayınları 3. Baskı İstanbul

Eyuboğlu, İsmet Zeki, (1993) Bütün Yönleriyle Bektaşılık, Der Yayınları İstanbul

Korkmaz, Esat (1994), Alevi Bektaşî Terimleri Sözlüğü, Ant Yayınları 2. Baskı, İstanbul

Özmen, İsmail (1995a), Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi, C.I. Saypa Yayınları, Ankara

—; (1995b), Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi, C.II. Saypa Yayınları, Ankara

—;(1995c), Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi, C. III. Saypa Yayınları, Ankara

—;(1995d), Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi, C.IV. Saypa Yayınları, Ankara

—;(1994), Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi, C.V. Saypa Yayınları, Ankara